

Özel Rapor

TARİHSEL FIRSAT: PANDEMİ-DOĞA İŞ BİRLİĞİ

Onur ŞAHİN

Mayıs 2020

www.21yyte.org

İÇİNDEKİLER

3	TARİHSEL FIRSAT: PANDEMİ-DOĞA İŞ BİRLİĞİ
3	İNSANIN DOĞAYLA İLİŞKİSİNE KISA BİR BAKIŞ
4	VİRÜSLERİN DOĞADAKİ YERİ, DOĞA DOSTU '1 NUMARALI HALK DÜŞMANI': SARS COV - 2
5	DÜNDEN, PANDEMİYE TÜRKİYE TABİATININ DURUMU
8	PANDEMİK TOPARLANMA
9	DÜNYADAN ve TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER
13	DOĞANIN GERİ DÖNÜŞÜNDEN SERT BİR RÖVANŞ TEHLİKESİNE
16	KÖKTEN DEĞİŞİM VE İNŞAİ HAMLELER, DOĞAYLA BARIŞIK TOPLUM TASARIMI
16	Mevcut Doğa Koruma Kurumlarımız Önemsenmeli, Desteklenmelidir
17	Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesinin 74'te Biriyle Doğayı Koruma (!) Çabası
18	Doğa ve Çevre Bilim Kurulu Oluşturulmalıdır
19	Eğitim Seferberliği ve Aydınlanma Hamlesi, Eğitimin Hayata Geçirilecek Projelere Dönüşmesi
23	Sahada Daha Etkin Çalışılmalı
25	Uluslararası Çevre Hukukunun İnşasına Öncülük Edilmelidir
28	PUSUDAKİ FELAKETLERİMİZ
28	Başka Pandemiler, İstanbul Depremi, Kontrolsüz Göçün Olası Sonuçları
30	SON SÖZLER

KÜNYE
NİSAN 2020

HAZIRLAYAN
Onur ŞAHİN

GRAFİK TASARIM
Nurullah ARI

TARİHSEL FIRSAT: PANDEMİ-DOĞA İŞ BİRLİĞİ

İNSANIN DOĞAYLA İLİŞKİSİNE KISA BİR BAKIŞ

Yeryüzünün en güçlü, en korkunç canlı türleri insandan önce var olmuştu ya da insan var olduktan sonra yaşamdan silinmişti. Bilimsel araştırmalar, en erken ön - insan kabul edilen Human Erectus'un geçerli tahminlere göre günümüzden 1 Milyon 890 Bin yıl önce yaşamaya başladığını söylemektedir¹. Human Erectus fosillerine Afrika, Endonezya ve Çin'de rastlanmıştır. Buna karşın dinazorların ilk kez yaşadığımız zamandan 220 - 230 Milyon yıl kadar önce görüldükleri varsayılıyor ve yaklaşık günümüzden 66 milyon 38 bin yıl önce dinazor neslinin tükendiği kabul ediliyor. Yani dinazorlar insanoğlundan çok önce gezegenimizde hüküm sürmüştü. Devasa bir başka tür olarak mamutların varlığıysa uzun süre insanoğluyla hem zamanlı olarak yaşamalarına karşın bugünün tarihinden 5 bin 600 yıl kadar önce son bulmuştu.

Oysa insan medeniyetini ve doğaya müdahale kabiliyetini çağlar boyunca geliştirdi. Kendisinden çok daha yırtıcı pek çok türün aksine yeryüzünde kalıcı olmayı başardı. Harikulade sayısız varlığın, muhteşem doğal kaynaklarla birlikte sürekli azalması insanın gelişimiyle ters korelasyon içerisindedir. Bir anlamda insan yetkinlik kazandıkça, doğadaki diğer varlıklar nicel olarak eksilmiş veya pek çok doğal varlık nitelik kaybetmiştir.

¹ Homo Erectus hakkındaki ilk yayın için bkz.: 'Pithecanthropus erectus: eine menschenähnlich Uebergangsform aus Java', Batavia: Landsdrukkerij, Dubois, E., 1894.

Ayrıca bkz.: Antón, S.C., 2003. Natural history of Homo erectus. 'Yearbook of Physical Anthropology' 46, 126-170.

Günümüz dünyasında 10 milyon civarında karmaşık yapıda canlı türü olduğu, yeryüzünde yaşamış olan türlerin yüzde 99'unun ise yok olduğu tahmin ediliyor.² Yeryüzünün tüm hayvan ve bitki çeşitliliği için böylesine bir tükeniş söz konusu. Bugün Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması Birliği (IUCN) verilerine göre 31 bin üzerinde canlı cinsinin varlığı tehdit altında. Üstelik bu sayısal oran, değerlendirmeye tabi tutulan türlerin sadece %27'si.³

Ezoterik anlatılar ne söylerse söylesin, aslında insan da doğanın bir parçasıdır. Hayatta kalmak için doğaya muhtaçtır. Nefes almak için oksijene, içmek için temiz suya ve doymak için doğadan temin etmesi gereken gıdaya ihtiyaç duyar. Fakat insan varoluş serüveninde kendisinin de bağımlı bir unsuru olduğu doğayı imha etme gayretinde yol almaktadır.

İlginçtir ki besin zinciri ya da üreme koşullanması öldürmesini gerektirmeyen hallerde dahi başka canlıları hatta türdeşini öldüren tek canlı insandır. Nicedir kitlesel tahrip edici teknolojiyle birbirini ve doğayı katleden insan, medeniyeti ilerledikçe mahvettiği habitatları umursamadan tabiata zarar vermeyi artık kendi ontolojisini dahi tehlikeye atan bir boyuta taşımıştır. Fakat günümüz insanı en büyük savaşını, yeryüzünün en eski ve ilkel yapıları varlıklarından bir türe karşı vermektedir. Çıplak gözle görülemeyecek kadar küçük olan, kimi nitelikleriyle canlı organizma özellikleri sergilerken bazı özellikleriyle de cansız ya da yarı - canlı varlıklar kategorisinde tanımlanan virüsler ailesinin bir türü, insana tarih boyu yaşattığı en ağır tehditlerden bir yenisini yaşatmaktadır.⁴

VİRÜSLERİN DOĞADAKİ YERİ, DOĞA DOSTU '1 NUMARALI HALK DÜŞMANI': SARS COV - 2

Virüsler doğanın kadim unsurlarıdır. *"Virüsler, bakteriler ve diğer mikroorganizmalar 3,8 milyar yıldır yeryüzünde hayati bir rol oynamaktadır. Çoğunluğu kesinlikle zararsızdır ve ekosistemler ve insan sağlığı için genellikle gereklidir."*⁵

Oysa gerek insan genetiğinin ve kıtalararası seyahat kabiliyetinin gerekse virüslerin yapısının binlerce yıllık değişimi ile başka canlılardan insana sıçrayan virüsler Ortaçağ'dan beri bilinen küresel salgınlara yol açmıştır. Böylesi salgınlar kitlesel insan ölümleriyle sonuçlanmıştır.

Bugün insanlığın en önemli sorunu olan da bu tür bir pandemidir. Pandemiye Çin'den başlatan emin olunduğu üzere Koronavirüs ailesinden bir virüstür. Doğa korumacı çevrelere ve pek

² Bkz. <http://www.bbc.com/earth/story/20161102-what-really-happened-to-mammoths-and-other-ice-age-giants>, Riki RUST, 02.11.2016

³ Bkz. <https://www.iucnredlist.org/>

⁴ Biyoloji dünyasının çok uzun süredir tartıştığı virüslerin canlı mı yoksa başka organizmalardan beslenen cansız ya da yarı - canlı varlıklar mı olduğuna ilişkin polemikle ilgili ünlü bir makale için bkz: 'Are Viruses Alive?', Luis P. VILLARREAL, Scientific American, 08.08.2008

⁵ Bkz. 'Doğanın Yok Oluşu ve Pandemilerin Yükselişi', Barney Jefferies, (Çev.: Esin Aslan GÜNDÜZ) WWF Y., S:3, Nisan 2020

⁶ Bkz. A.g.e. "Doğal ekosistemlerin tahrip edilmesi ve değiştirilmesi, yaban hayvan türlerinin yasadışı veya kontrolsüz ticareti ve yaban ve evcil türlerin hijyenik olmayan koşullarda bir araya getirilmesi ve satılması, virüs gibi patojenlerin yaban ve evcil hayvanlardan insanlara geçme ihtimalini yükseltmektedir."

⁷ Başka görüşler ve spekülasyonların genel eleştirisi için Bkz. 'Dezenformasyon ve COVID19 Etrafındaki Komplo Teorileri', Prof. Dr. Hilal ÖZDAĞ, 27.03.2020

çok bilim insanına göre virüsün mutasyona uğrayıp yayılmasının en muhtemel sebebi yaban hayvanlarının hijyenik olmayan koşullarda ticareti ve tüketilmesidir.^{6,7}

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) virüsün meydana getirdiği hastalığa, İngilizce’de Koronavirüs Hastalığı 2019’un kısaltması olan CoVID - 19 adını vermiştir. Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi (ICTV), hastalığa neden olan virüsün resmi adını SARS - CoV - 2 (şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs 2) olarak belirlemiştir.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) güncel pandemiye neden olan virüsü günümüzün ‘1 NUMARALI HALK DÜŞMANI’ olarak tanımlamaktadır.⁸ İnsana düşman SARS - COV - 2 bizim dışımızdaki pek çok varlığın bugün rahata ermesine yol açmıştır.

DÜNDEN, PANDEMİYE TÜRKİYE TABİATININ DURUMU

Pandeminin ülke tabiatımıza mevcut ve muhtemel etkilerini irdeleyebilmek için, söz konusu biyolojik afetle tıpkı diğer ülkeler gibi sarsılan Türkiye’nin doğal varlıklarına kısaca göz atmak gerek.

Üç kıtanın birleşme güzergâhındaki eşsiz doğal ve tarihi varlıklarla bezeli vatanımız elbette hem insanoğlunun hem kendi insanının doğa kıyımından payını almıştı. Emsali pek az bulunan yurdumuzdaki hayvan ve bitki çeşitliliği yıldan yıla azalmaktaydı. Endemik tabiat varlıklarımızsa zamanla önemli ölçüde kaybolmuştur.

Ülkemizde bugün 10.000’den fazla bitki türü, 170’den fazla memeli, 470 kuş, 480 deniz balığı, 350 kelebek, 106 sürüngen ve 80.000’den fazla omurgasız tür yaşamakta. 2018 IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) kırmızı listesine göre 401 türümüz tehdit altında. Yurdumuzdaki bitkilerin % 34’ü endemiktir ve bitki coğrafyası İran - Turan, Avrupa - Sibiryaya ve Akdeniz olmak üzere 3 bölgenin kesişiminden oluşmaktadır.⁹

“Ancak, yurdumuzun doğal bitki örtüsü, yazılı tarihin bilindiği 5000 yıldan bu yana sürekli tahrip edilmiştir. Bugün tam bir step görünümünde olan İç Anadolu’nun yakın zamanlara kadar ormanlarla kaplı olduğu yazılı belgelerle ve bilimsel araştırmalar ile sabittir. Sözgelimi, 1402 yılında Timur ve Yıldırım Beyazıt arasında geçen Ankara Meydan Muharebesi sırasında, Timur’un fillerini ormanda sakladığı tarih kitaplarında bildirilmektedir. O zaman fil ordusunu saklayacak yapı ve büyüklükteki ormanlardan günümüze gelebilenler, Beynam yakınlarındaki harap orman kalıntısıdır. Keza, Konya - Süberde dolaylarında ve Ankara - Polatlı yakınındaki Gordion Kral Mezarı’nda yapılan bilimsel ve arkeolojik araştırmalar, bu yörelerin de bir zamanlar orman denizi olduğunu göstermektedir.”¹⁰

<https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/dezenformasyon-ve-covid19-etrafındaki-komple-teorileri>

⁸ Bkz. ‘Doğanın Yok Oluşu ve Pandemilerin Yükselişi’, Barney JEFFERIES, (Çeviri: Esin Aslan GÜNDÜZ) WWF Yayınları, S:4, Nisan 2020

⁹ Bkz.: https://www.wwf.org.tr/calismalarimiz/yaban_hayati/

¹⁰ Bkz. : ‘İstanbul’un Doğal Kültür Mirası Anıt Ağaçlar’, İBB Yayınları, 2014, s. 16

Asırlar boyu süren çarpık yapılaşma¹¹, aşırı avlanma¹², maden¹³ ve enerji elde etme çabası¹⁴ gibi nedenlerle geleceği ve hukuku hiçe sayan iktidarlar sayesinde sayısız doğa katliamı gerçekleşti. Artık geri gelmeyecek pek çok tabiat varlığımız yurdumuzdan silinip gitti.

Kültürel kaynaklarımızda geçmişin çeşitliliğinden izlere rastladıkça yitirdiklerimiz için üzüntü duymamak elde değil. Örneğin Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde artık Anadolu'da tükenmiş olan pek çok hayvan türünden bahseder. Toroslar'daki Topçeken Manda Yaylağı'nı anlatırken *"Bu dağlarda kaplan gayet çok olup camus (manda) avına kaplan geldiğinde camusun boğaları kaplanı ortaya alıp ol an aman vermeyip öldürürler"* der.¹⁵ Van gezisini kaleme aldığı bir bölümde ise şöyle söyler: *"Bu kaleye eteği olan dağlarda kaplan, vaşak ve yaban koyununun hesabım Tanrı bilir. Hatta Kürt ârifleri ol dağlarda kapanlar edip kayaları kazmışlar. Yaban koyunları geçtiği zaman o kapana düşünce kapan kapanıp içine ne düşmüş ise alırlar, koyununu yerler, kaplan ve vaşağını öldürüp postunu alırlar. Bütün halkı böyle yaban koyunuyla geçinirler. Bu dağlarda olan kaplan Silifke Dağları'nda ve Karataşlık'ta olmaz, at kadar kaplanı olur."*¹⁶

Avcılarımız Evliya Çelebi'nin 17.Yüz Yıl'dan naklettiği kaplan, vaşak gibi böyle vahşi türlerimizi özellikle geçtiğimiz asırda tüketmişlerdir. Zira başta kimi dağ köylülerimiz olmak üzere azımsanmayacak kadar yurttaşımız için bilinçsiz av ruhsal bir hastalık boyutunda bir tutku olmuştur nicedir.

Mesela Yaşar Kemal'in Üç Anadolu Efsanesi kitabında anlattığı Alageyik söylencesi¹⁷ bu saplantılı av merakıyla ilgili edebiyatımızdan çarpıcı bir kesittir. Alageyik söylencesine göre anlaşıldığı kadarıyla Batı Toroslar'da yer alan Sarıcalı Köyü'nden Halil, sevdiğinden hatta kendi canından vazgeçecek kadar alageyik avına bağımlı bir yiğittir. Halil'in vurabilmek için kendi canından olduğu alageyiklere artık dağlarımızda rastlanmıyor. Ne hazindir ki bugün Halil'in coğrafyası olan Batı Toroslar'da ve tüm yurttaki sadece 300 baş kadar alageyik kalmıştır. Antalya Düzlerçamı'nda 220, Köyceğiz'de 50, Dilek Yarımadası'nda 30 kadar alageyik bulunduğu sanılmakta.¹⁸ Bu alageyikler soylarının tükenmemesi için Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne bağlı sahalarda koruma altında, dağlarımızdan tıpkı Halil gibi gelip geçmiş on binlerce av tutkunu yüzünden artık tellerle sınırlı bir özgürlükle yetiniyorlar.

¹¹ Örn. bkz. : 'Sapanca'da Rant İçin Doğa Katliamı', Zeynep ÇAM, Cumhuriyet, 29.01.2020

¹² Örn. bkz. : 'Devlet Eliyle Katliama Dikkat!..', Mehmet FARAÇ, Yeni Çağ, 10.06.2019

¹³ Örn. bkz. : 'Bakanlık Kaz Dağları'ndaki Katliamı Böyle Savundu: Altın ithalatına 8,5 milyar Dolar ödüyorum!', Birgün, 29.07.2019

¹⁴ Örn. bkz. Mimarlar Odası basın açıklaması: 'Doğal SİT alanlarında HES Katliamı', 18.08.2014, shorturl.at/gnsux.

¹⁵ Bkz. 'Günümüz Türkçesi İle Evliya Çelebi Seyahatnamesi', Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI, 3. Kitap 1. Cilt, YKY, 1. Baskı S:59

¹⁶ Bkz. 'Günümüz Türkçesi İle Evliya Çelebi Seyahatnamesi', Seyit Ali KAHRAMAN-Yücel DAĞLI, 4. Kitap 1. Cilt, YKY, 1. Baskı S:382

¹⁷ Bkz. 'Üç Anadolu Efsanesi, Yaşar KEMAL', Ararat Yayınevi, 1. Baskı 1967

¹⁸ Latince adı 'Dama Dama' olan bu muhteşem tür bir zamanlar Anadolu'nun tümünde görülmekte iken ateşli silahların yurdumuzda yaygınlaşmasından sonra sadece Toroslar ve Anti - Toroslar dağ sıralarında popülasyonlarını sürdürmüştür. 1900'lerin ikinci yarısında türlerinin nesli tükenmek üzereyken Orman Genel Müdürlüğü Antalya Bölge Müdürlüğü tarafından korunmaya alınmışlardır. Bugün ise Türkiye'de sadece üç noktada bulunmaktadır. Tahmini sayıları ilgili Milli Parklar'ın yetkilileriyle görüşmek suretiyle aktardım.

Alageyikler dışında da yurdumuzda pek çok türün yanı sıra bütünsel olarak doğal yaşam kritik eşiği çoktan aşmıştır. Bitki örtümüz, su kaynaklarımız büyük tahribata uğramıştır. Zümrüt ormanlarımızı, tabiatla hemhal uçsuz bucaksız meyve bahçelerimizi yitirdik. 'Hazine aramak için' yeryüzünün en önemli hazinelerinden biri olan 12 bin yıllık Dipsiz Göl'ü us dışı bir sorumsuzlukla ve devlet eliyle kuruttuk¹⁹. Temiz su havzalarımızı zehirledik. Denizlerimizi ve göllerimizi mahvettik. Dünyanın en nadide kuşlarının 3 kıta menzilli tarihi göç yollarını imha ettik. Marmara'yı Karadeniz'i ve Ege'yi etkileyecek, sayısız canlıya kıyacak, iklime tesir edecek, içme suyu kaynaklarımızı katledecek bir kanal ile belki de dünyanın en güzel şehrini daha da tahrip etmenin halen peşindeyiz.^{20,21}

Sonuncusu 2013'te Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Solmaz köyü kırsalında öldürüldü sanılırken 2019'da Hakkari kırsalında foto kapana yakalanan güzellik: Anadolu Leoparı

¹⁹ Bkz.Dipsiz Gölü Engelleymedik Bari Balık Adası'nı Koruyalım! Yeni Çağ, 02.12.2019, Murat AĞIREL

²⁰ Çok boyutlu telafisi imkansız bir doğa yıkımını ortaya koyan çok önemli bir çalışma olarak bkz.:Doğa Derneği Kanal İstanbul ÇED Raporu Değerlendirmesi, Mart 2020, shorturl.at/klmvF.

²¹ Aynı projenin emsalleriyle bilimsel kıyaslaması ve farklı yönlerden incelenmesi için bkz: 'Türkiye Ekonomisinin İnşaat Çıkması: Kanal İstanbul', Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ, 21. Y.Y. Türkiye Enstitüsü Yayınları, Nisan 2020

PANDEMİK TOPARLANMA

Fakat fütursuzca doğaya zarar verişimiz son birkaç ayda çok önemli oranda duraksadı. Yukarıda kısaca değindiğimiz üzere SARS - COV - 2'den kaynaklı Covid - 19 pandemisi Türkiye tabiatını da yerkürenin tüm doğası gibi olumlu etkiledi. Olguların hatta durumların, kendi bünyelerinde zıtlarını - zıtlıkları barındırdığını vurgulayan diyalektikçi düşünceyi ya da 'her şerde bir hayır vardır' diyen mistik kadim öğretileri akla getiren bir manzarayla karşı karşıyayız. Küresel bir felaket şu an için doğaya insan bilinciyle gerçekleştirilmesi imkânsız bir fırsatı sunuyor. Küresel virüs salgını nedeniyle canımızın derdine düşüp tabiatın canına okumaya biraz olsun ara verdik. Doğa nefes aldı. Bu nefes alış tüm ekonomik, sosyal vs. olumsuz sonuçlarına karşın hem ülkemiz, hem dünyamız için kaçınılmaz bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir.

Dünyayı kasıp kavuran ve felsefi irdelemelere açık bir düzeyde sadece insan neslinin canını tehdit eden COVID - 19 salgını hiç şüphesiz doğayı derinden etkiliyor. Bununla beraber manidardır ki bu kez insanın 'kaybetmekte' doğanın ise 'kazanmakta' olduğu bir süreç yaşanıyor. En azından şimdilik durum böyle.

1 Aralık 2019'da Çin'de belirip 13 Ocak 2020'de tespit edilen ilk 'importe' vakanın ardından kısa sürede pandemiye dönüşen COVID - 19 salgını nedeniyle pek çok devlet özellikle 2020 Mart'ından itibaren yurttaşlarını izole etmeye başlamıştı.²² Karantinalar, bölgesel ya da genel sokağa çıkma yasakları uygulandı, uygulanıyor. İnsanlar olağan işlerinden uzaklaştı. Endüstriyel atıklarla, fosil yakıtların aşırı karbondioksit salınımıyla çevremizi kirletemez hale geldik. Eko - sisteme verilen akıl dışı tahribat duraksadı. Atmosfere, toprağa, ırmaklara, göllere, denizlere ve okyanuslara çok daha az zehir karışır oldu.

Ülkemiz gibi çoğu kuzey yarım küre ülkesinde av sezonu denizlerde sürüyor fakat kara avlaklarında henüz av sezonu kapanmamışken trol tekneleri balık sürülerinin, hırslı kara avcılarını arazideki yaban hayvanlarının peşine düşemediler. Çünkü artık en zeki tür, diğer türlerin değil hayatta kalmanın peşindeydi. Tüm planları bozulan insanın tonlarca jet yakıtını içen uçaklarla aralıksız devam etmiş seyahatleri sona erdi. Giyimine, süsüne, pek de zorunlu olmadığını fark ettiği çoğu ihtiyacına ham madde arayışı belirsiz bir süre için molaya girdi.

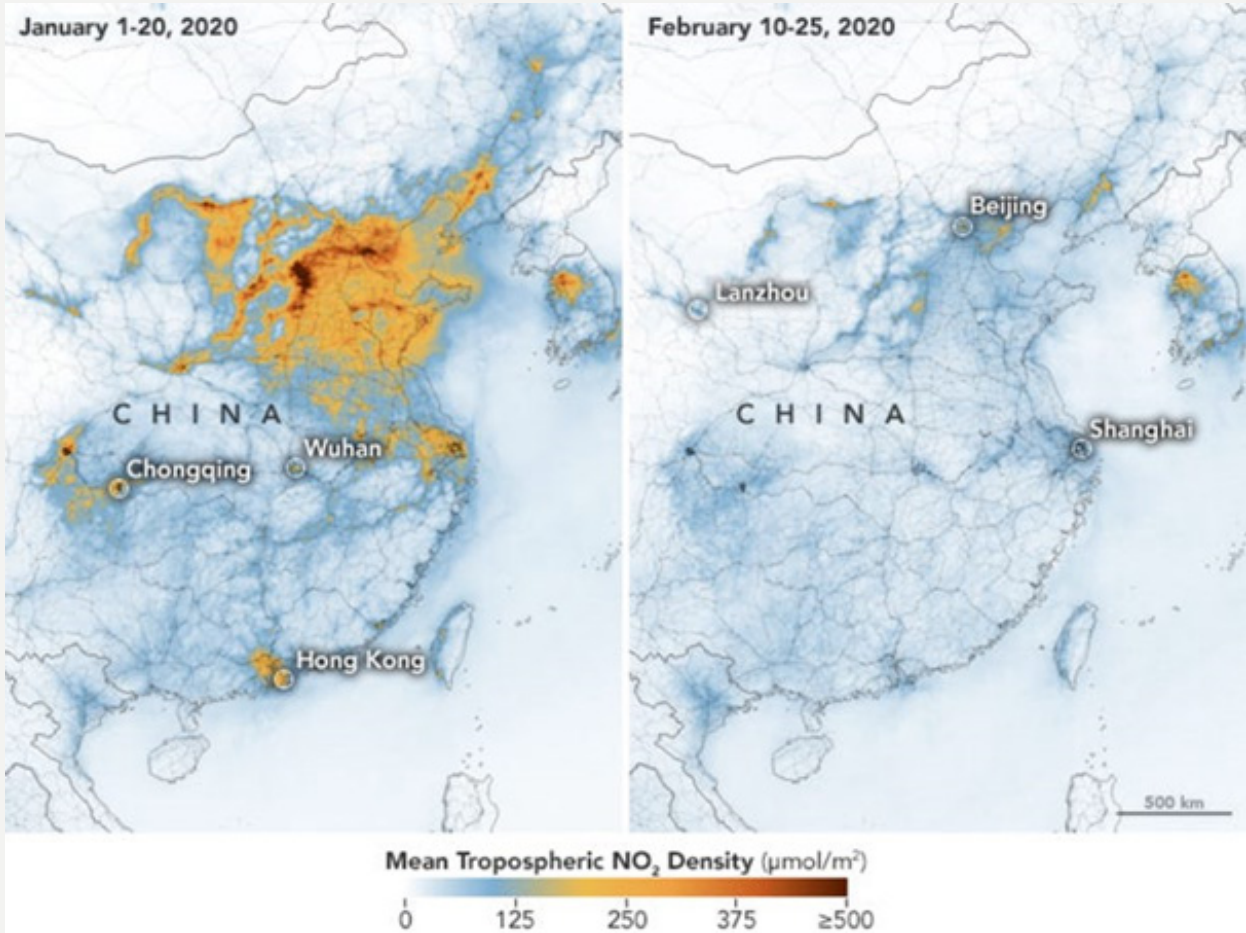
²² Bkz. 'COVID - 19 Pandemisinin Erken Döneminde Türkiye'den Dünyaya Bakış', Onur ŞAHİN, 31.03.2020 <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/covid-19-pandemisinin-erken-doneminde-turkiye-den-gelecege-bakis>

²³ Bkz. 'Coronavirus lockdowns have led to an unprecedented fall in air pollution for these major cities', Sam MEREDITH, cnbc.com, 22.04.2020 <https://www.cnbc.com/2020/04/22/coronavirus-air-pollution-has-fallen-dramatically-for-these-cities.html>

²⁴ Bkz. 'For first time since 2000, water in Ganga at Haridwar, Rishikesh become drinkable amid coronavirus COVID-19 lockdown', Zee News, Namrata AGARWAL, 23.04.2020, shorturl.at/aswTY

DÜNYADAN VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Krizin ilk başladığı ve totaliter yapısı nedeniyle etkili, sert tedbirleri derhal uygulayabilen Çin'in Wuhan şehri dâhil dünyanın hava kirliliğinden mustarip pek çok önemli kenti karantinalar sayesinde temiz havaya kavuştu. Yeni Delhi, Londra, Los Angeles, Milan, Mumbai, New York, Roma, Sao Paulo ve Seul krizin mihrakındaki Wuhan'la birlikte hava kirliliklerinden şaşırtıcı arınışları nedeniyle inceleme konusu oldular.²³

Karantina öncesine ve sonrasına dair Çin'in CO2 emisyonu ve hava kirliliği uydu görüntüsü.

Her yıl pek çok vatandaşı hava kirliliği nedeniyle ölen, hava kirliliğinin en yoğun olduğu 20 dünya kentinden dördünü barındıran, yeryüzünün en kalabalık nüfuslu ikinci ülkesi olan Hindistan bile karantinalar sayesinde temizlendi. İnsan sağlığı için uzun yıllardır risk oluşturan Ganj Nehri'nin kimi kısımlarının suyu analizlerde 'içilebilir' derecede temiz sonuçlar verdi.²⁴

Avrupa'nın sanayi ülkelerinin üzerindeki sera etkisi azaldı, gökyüzü arındı. İnsanlar evlerinden çıkamaları da geceleri çıplak gözle yıldızları seyredecek kadar berrak bir gökle tanıştılar.

Pek çok dünya kentine yaban hayvanları akın etti. Kaliforniya'ya yabani hindiler, Japonya'nın Nara kentindeki bir metro istasyonuna Sika geyikleri indi. Barselona'nın merkezi caddelerinde hem dağ ayılarına hem yaban domuzlarına rastlandı.²⁵ Dubai'de çoktan boşaltılmış bir alışveriş merkezine tavus kuşları uğradı, Paris'teki karantinanın dördüncü haftasında yaban ördekleri Konkort meydanının keyfini çıkardılar. 24 Mart'ta Ant Dağları'ndan yiyecek aramak üzere inen bir Puma, Santiago sokaklarında tıpkı Londra sokaklarındaki tilki gibi objektiflere yakalandı.²⁶ Venedik'in tarihi kanalları Rönesans yağlıboyaalarında kaldığı sanılan renklerine kavuştu. Venedik kanallarında çok uzun yıllar sonra balıklar yüzmeye başladı.

Yaya geçidinden medeniyetin boş sokaklarında ilerleyen bir dişi geyik.

²⁵ <https://www.straitstimes.com/world/europe/nature-takes-back-worlds-city-streets-emptied-by-coronavirus-outbreak>

²⁶ <https://www.businessinsider.com/photos-show-nature-is-reclaiming-urban-areas-amid-coronavirus-2020-4#londoners-also-spotted-a-wild-fox-in-their-streets-15>

Artık balıkların da gözlemlendiği Venedik kanalları.

Uzmanlara göre en vahşi tür olan insan halen diğer hayvanlara pandemik zorunluluktan alan açıyor. Kuşların ötüşlerinin bile özgüven ve memnuniyet çağrıştırırcasına değiştiği fark ediliyor. Zira hayvanların özgürlüklerini arttırmaları ve üremeleri için kuzey yarım küredeki insanların uyguladıkları karantinaların mükemmel bir dönem olduğu ifade ediliyor.

Yaban hayatının ülkemizdeki serpişi de doğaseverlerimizi mutlu edecek örneklerle dolu.

Marmara Denizi'nde nicedir görülmeyen yunuslar Haliç'e kadar sokuldular, İstanbul kıyılarında sürüler halinde oyunlar oynuyorlar. Ege sahillerinde yıllardır rastlanmayan Akdeniz fokları Foça'yı ziyaret ettiler. Sadece Doğu semalarımızda uçtukları bilinen telli turnalar Ankara göğünde gözlemlendiler.

Dağ köylerimize, kasabalarımıza yaban keçileri, karacalar akın etti. Oltu'da bir kümese dadanan vaşak Doğa Koruma görevlilerince uyutulup tabiata salındı. Uludağ'dan inen bir ayı Bursa'daki bir alışveriş merkezinin güvenlik kamerasınca görüntülendi. Milli parklarımıza kurulan Doğa Koruma Müdürlüğü foto kapanları önceden eşi görülmemiş çeşitlilikte yaban hayvanını görüntülüyor her gün.²⁷

Suya dalabilen tek gündüz yırtıcısı olan Balık Kartalı bile 18 Nisan 2020'de Düzce'de görüntülendi.²⁸ Koruma altında olup Finlandiya'da halkalanan bu ender türün bir örneği 2016'da ülkemizdeki bir kaçak avcı tarafından Türkiye'de katledilmişti. Suya dalabilen yegane gece yırtıcısı olup dünyada sadece birkaç noktayla birlikte Manavgat Oymapınar'da yaşayan üstelik göç etmez bir tür olan Balık Baykuşu'nun da çoğalmış olabileceği düşünülüyor.

Sorumsuz avcılarla birlikte kıyısındaki kimi fabrikaların kirletmenin ötesinde adeta katlettiği ülkemizin sayılı kuş cennetlerinden Eber Gölü'nün inanılamayacak derecede kendisini toparladığını Bolvadin'de yaşayan doğa gönüllüsü bir yakınımından öğrendim.

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu uyarınca av hayvanlarının eş tutma, üreme, yavru büyütme, erginleşme gibi yaşam evrelerini dikkate alan Doğa Koruma Genel Müdürlüğü Merkez Av Komisyonu Ülkemizde 2019 - 2020 av sezonunun 1 Mart'ta kapanmasına karar vermişti. Yani henüz 'evde kal' sosyal kampanyası ve karantinalar başlamadan önce kara avı, kaçak avlar dışında sona ermişti.

Buna karşın gözlemlenen üstelik köy yerleşim alanlarına hatta kasaba, ilçe ve il merkezlerine gelen yaban hayvanlarındaki artış, gerçekte yasaklara pek uyulmadığını kanıtıyor. Av yasaklarını 'bir yöntemle' ihlal edebilenler, kendi sağlıkları için duydukları korkuyla yaban hayvanlarını rahat bırakmış olmalı ki türlerdeki çoğalm bu seviyeye ulaşabilsin.

Denizlerimizde 15 Nisan'da başlayan balık avı yasağından birkaç ay önce balıkçılığımız durmak zorunda kaldı, troller açılmadı. Bereketsizliği soy kurutucu avlardan ve kısmi kirlilikten kaynaklanan denizlerimizde hem balık çeşitliliğinin hem de balık miktarının katlanarak artması pandemi sayesinde beklenebilir.

Sayılan örneklerle ortaya çıkan sonuç çok önemli ve nesiller boyu sürdürülecek eğitimle, doğa düşmanına göz açtırmayacak bir devlet denetimiyle veya yönetsel bir iradenin kararlılığıyla elde edilebilecek bir netice değil. Pandemi adeta doğayla ilişkileri konusunda tüm insanlığı terbiye ediyor.

²⁵ Doğanın geri dönüşüyle ilgili milli basından ve yerel haber kaynaklarından böylesi gelişmelerin takibi için bkz.: https://twitter.com/WWF_TURKIYE

²⁶ <https://www.batikaradeniz.net/duzcede-goruntulendi/>

DOĞANIN GERİ DÖNÜŞÜNDEN SERT BİR RÖVANŞ TEHLİKESİNE

Fakat doğanın geri dönüşünün kriz sonrası nasıl sonuçlanacağı konusunda iyimser olunmamalı. Özellikle hava kirliliğindeki muazzam arınışın geçici olduğunu ve salgından sonra durumun pandemi öncesinden bile daha kötü bir hale dönebileceğini gerekçeleriyle savunan bilim insanları var. Örneğin Melbourne Üniversitesi kimya mühendisliği kürsüsünden Dr. Gabriel da Silva, uyduların hava kirliliğinde 'neredeyse bir gece içinde' düşüşlere tanık olmasına karşın, ekonomilerin krizin ardından iyileşmesiyle, trajik bir 'emiyon dalgalanması' yaşanmasını muhtemel görüyor.²⁹

Yazarın makalesine göre küresel ekonomik faaliyetin yavaşlaması nedeniyle CO₂ emisyonlarındaki düşüş olağan. Sorun şu ki, havadaki kirliliğin en önemli etkeni olan CO₂ fosil yakıtların yakılmasından doğmakta. Üstelik diğer birçok hava kirleticisinin aksine, CO₂ atmosferde yaklaşık yüz yıldır bulunuyor. Yani, emisyonlardaki arkası gelmeyecek kısa süreli düşüşün, kirliliğin atmosferik konsantrasyonunda kayda değer bir azalmaya neden olması beklenmemeli.

Dahası, 2008 ekonomik krizinin sonunda üretime ve egzos gazlarına birden yüklenilmesinden çok daha sert bir aktivasyon, pandemi sonrası için çok olası. Uzun süre aç kalmış bir grubun mükellef bir ziyafet sofrasını dakikalar içerisinde talan etmesi gibi ucuzlayan petrol fiyatları nedeniyle yenilenebilir enerji projeksiyonunu bir kenara bırakan toplumlar havayı çok kısa sürede eskisinden daha beter kirletebilir.

Ozon tabakasındaki atmosferik delik 8 Eylül 2019'da 1987'den beri gözlemlenen en küçük boyutta tespit edilmişti. Bu iyileşmeyi sağlayan sebeplerin tam anlaşılamadığını ifade eden NASA açıklaması, ozon tabakasındaki düzelişin doğanın insana karşı bağlılık kazanmak üzere azimle direndiğini akla getiriyor.³⁰

23.04.2020 tarihli NASA uydusundan aktarılan Antartika üzerindeki ozon tabakası görüntüsüne göre, artık eskisi gibi alarm seviyesinde bir durum yok.³¹

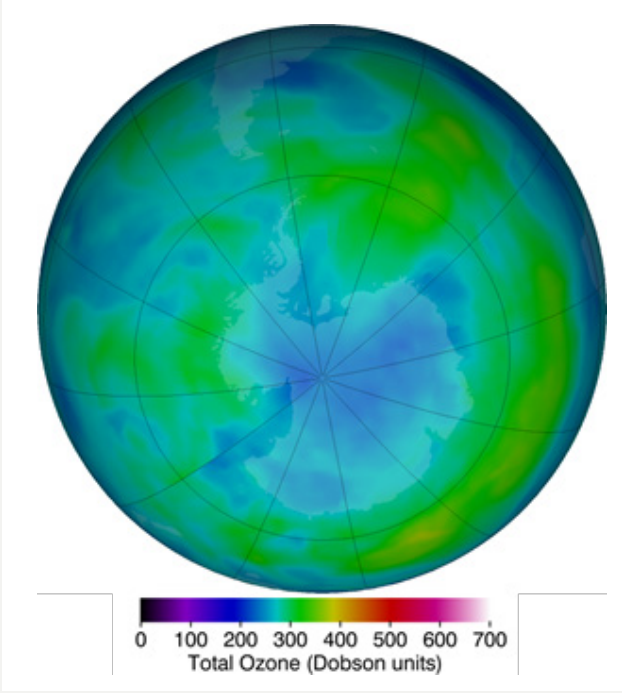
Fakat pandemi sonrası korkulduğu üzere ekonomilerin toparlanması için doğa azami boyutlarda zorlanırsa, aşırı yüklenme nedeniyle kalıcı tahrifatlarla eko - sistemin iflah olmayacak kadar zarar görmesi söz konusu olabilir.

Zira Silva'nın hava kirliliğine dair çekinceleri dışında yakın gelecekte başka alanlarda da toparlanmanın vahamete dönüşmesi gayet mümkün. Devletlerin ekonomik kaygılarla okyanus ve su kaynaklarına el atması, orantısız kara avına göz yumması, cevher ya da

²⁹ Bkz. Covid - '19 Drop In Pollution To Be Short - Lived', Dr. Gabriel de SILVA, Melbourne Üniversitesi internet sitesi, (30.03.2020) <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/covid-19-drop-in-pollution-to-be-short-lived>

³⁰ Bkz. <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2019/2019-ozone-hole-is-the-smallest-on-record-since-its-discovery>

³¹ Bkz. https://ozonewatch.gsfc.nasa.gov/Scripts/big_image.php?date=2020-04-24&hem=S

enerji membalarına ulaşmak için kimyasal - endüstriyel araçlarla toprağın yapısını bozması kısa sürede tüm dünyayı yaşanması çok daha güç bir gezegene çevirebilir. İnsan, doğası gereği yaşamsal gördüğü bir krizi aşabilmek için us dışı yöntemler deneyebilmekte, özellikle gelecek kaygısını unutabilmektedir.

Pandemi sonrasında sosyal kabuğundan çıkarken, doğal kaynakları, hunharca gerçekleştirecekleri istismar için sanki nadasa bırakılmış vaziyette bulacak olan toplumlar, ekonomik olarak kaybettiklerini 'telafi' hırsıyla kontrolü yitirebilirler.

Ne de olsa insan diğer canlılara karşı pek hoşgörülü bir varlık değildir. Amerikalı yazar William Inge 1922'de yazdığı Outspoken

Essays (Açık Sözlü Denemeler) adlı eserinde yaklaşık olarak şunları söyler: "*Şayet hayvanlar kendilerine bir din tasarlayabilselerdi Tanrı'yı betimleme konusunda fikir ayrılığına düşebilirlerdi. Fakat neredeyse hepsi Şeytan'ı kocaman bir beyaz adam olarak tarif ederlerdi.*"³²

İroniktir ki bugün hayvanata nefes aldırın COVID - 19 virüsünün ilk tespit edildiği yer olarak duyurulan Wuhan canlı deniz ürünleri ve hayvan pazarı çok çeşitli hayvanın işkence edildiği, kafeslendiği, canlıyken parçalanıp satıldığı, hayvanlar için merhamet barındırmayan bir yerdi.³³ Salgını, 'Doğanın yolunu kaybeden insanlığa uyandırma çağrısı' olarak yorumlayan Çin asıllı ünlü yazar Lijia Zhang, Wuhan pazarındaki vahşetle pandemi arasındaki bağlantının daha derinden sorgulanması gerektiğine inanıyor.³⁴ Çin'in batı kapitalizmiyle en kritik temas üssü olan Hong Kong'dan yayınlanan ve global takip edilirliliği yüksek South China Morning Post'ta vahşi yaşam ticaretini durdurması yönünde çok şiddetli başkaca makaleler de peş peşe yayınlanıyor.³⁵

Artık başta dünyamızın yeni süper gücü Çin olmak üzere tüm ülkelerin doğayla ilişkilerini gözden geçirmeleri kaçınılmaz. Hem doğanın hem insanın kayıp - kazanç parametrelerine etki eden bu korkunç ters korelasyondan kurtulması, mümkün mertebe dengeyi tutturacak bir uyumun yakalanması şart. Yeryüzü ailesinin tüm fertleri yani tüm canlılar ve kültürel

³² Bkz. 'Outspoken Essays', William Ralph INGE, Longmans Green Co., 5. Baskı, S.55, 1920

³³ Prof. Dr. Ercüment OVALI 23.04.2020'de Haber Türk TV kanalında Kürşad OĞUZ'la gerçekleştirdiği röportajında şöyle dedi: "Virüs Wuhan'daki pazar yerinden yayıldı deniyor. Virüs enstitüsü pazar yerine 200 metre. Virüsü oradan kaçırdıklarını, kontrol edemediklerini düşünüyorum. Planlasalar önlemleri olurdu. Oysa onlar da hazırlıksız yakalandılar." Ben de 30.01.2019 tarihinde @Av_OnurSahin Twitter adresimde yazdığım tweette "Wuhan'da dünyanın en dışa kapalı bio-mühendislik enstitülerinden, genetik araştırma merkezlerinden biri var. Bir programın yahut araştırmanın kontrolden çıkmış olması mümkün" diyerek aynı doğrultudaki tahminimi paylaşmıştır.

³⁴ South China Morning Post, 'The Coronavirus Pandemic Is Nature's Wake-Up Call To Humans Who Have Lost Their Way', Lijia ZHANG, 18.04.2020

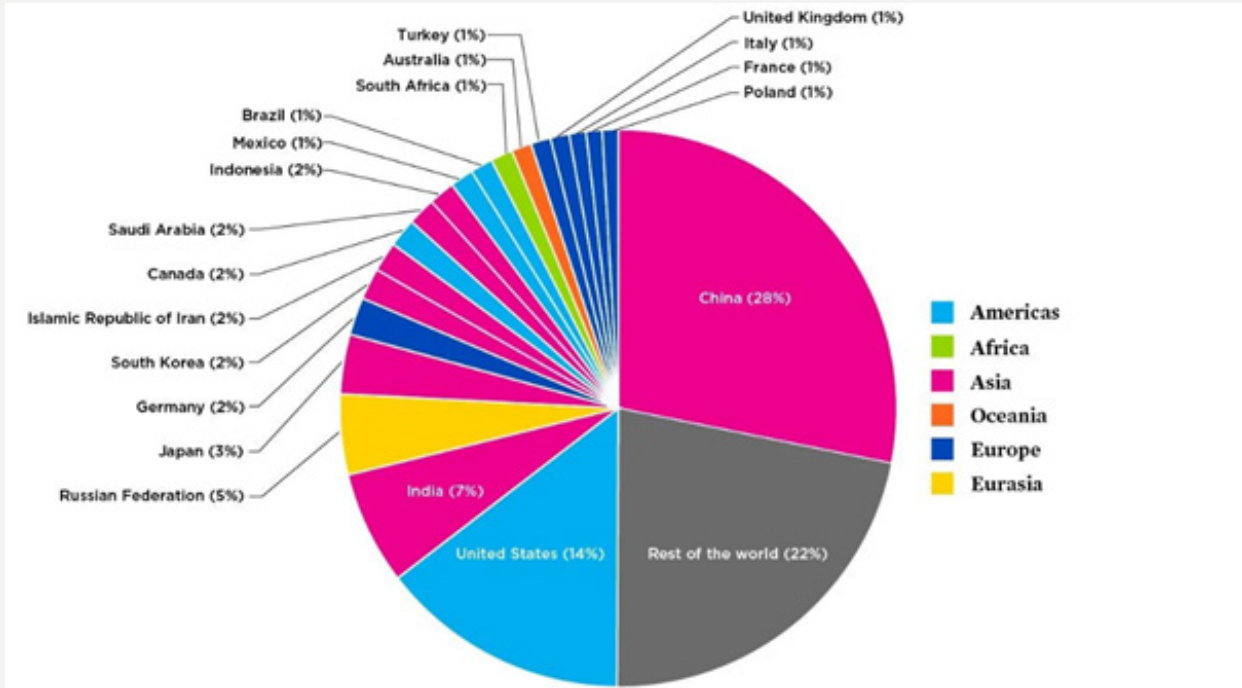
³⁵ South China Morning Post, 'Coronavirus: What Next For China's Wildlife Trade Ban?', Simone McCARTHY, 08.04.2020

varlıklar için bu denge zorunludur. Yurttaşlarımızla doğamızın bütünü olan aziz vatanımızda da pandemi sonrasına dair bir doğa seferberliği kesinlikle yapılandırılmalıdır.

Türkiye tabiatının pandemiden söz konusu olumlu etkilenişini şimdiden sorgulamamız ve krizin bitiminde acilen harekete geçmemiz gerekiyor. Zira vatana duyulan sorumluluk, kuşkusuz ki bir yönüyle doğaya olan sorumluluğa bağlıdır.

Hemen her krizde birileri “buhrandan kazançlı çıkılabileceğini” söyler. Önemli olan krizden sonrası için uygulanabilir yöntemler geliştirebilmemizdir. Şimdiden ülkemiz hatta dünyamız adına pek çok kayıp ortaya çıkmışken, çok büyük somut kazançların da doğduğunu fark etmek memnuniyet sebebi, umut verici. Çünkü Türkiye tabiatı yukarıda sunulan örneklerden de anlaşılacağı gibi kendisini toparlamaya başladı. Topraklarımız, ormanlarımız, denizlerimiz, göllerimiz, akarsularımız kısacası tek mil doğamız adeta bir Rönesans yaşıyor. Yeniden doğuyor. Doğamızı koruyup geliştirmek için artık köklü bir reforma hatta devrim niteliğinde tarihe geçecek uygulamalara ihtiyacımız var. Doğanın pandemik toparlanışını nasıl fırsata çevirebileceğimizi, bu elverişli durumu Pandemi sonrası nasıl ilerletebileceğimizi ya da en azından mevcut olumlu şartlarımızı hangi yöntemlerle koruyabileceğimizi çalışmalıyız.

Sorun küresel boyuttadır. Fakat sera gazı oluşturma sırasıyla Çin, ABD, Hindistan, Rusya gibi ülkelerin çevre duyarlılığına etki etme, siyasetlerine yön verme imkânımız olmadığından hareketle kendi ülkemizde kamuoyu oluşturmamız. Türkiye’deki siyasilere ve kamuya yol göstermeye gayret etmeliyiz.

Pandemi öncesi ülkelerin yaklaşık global CO2 emisyon payları³⁶. Çin, ABD gibi ülkelerin az gelişmiş ülkelere karbon emisyonu ticareti yoluyla aldıkları miktarlar da düşünüldüğünde bu iki ülkeni dünyadaki toplam CO2 emisyonunun yarısından fazlasına neden olduğu tahmin edilmektedir. BM Genel Kuruluna üye 193 ülkenin var olduğunu düşünürsek Çin ve ABD’nin ekonomik savaşı pandemi öncesi tüm dünyayı tehdit edecek boyuttadır!

³⁶ Bkz. ‘Each Country’s Share Of CO2 Emissions’, Union Of Concernes Scientists, 10.10.2019, shorturl.at/cfmq1

KÖKTEN DEĞİŞİM VE İNŞAİ HAMLELER, DOĞAYLA BARIŞIK TOPLUM TASARIMI

Soruna ve gelecek planlamasına öncelikle Türkiye’den bakabilmek için sayısız aksaklıklar bir yana doğanın ve çevrenin korunması için özveriyle çaba gösteren aygıtlarımızın farkında olmamız gerek. Böylesi kurumları daha inisiyatifli, etkin ve eksiklerinden, hatalarından arınmış hale getirip çoğaltabilmeyi amaçlamalıyız.

Küresel salgınlar çağında doğayla barışık, kaynaklarına sahip çıkan, strateji geliştirebilen toplumlar ayakta kalacaktır.

Yatırım, eğitim, kararlılık, hukuk, siyasi öngörü, bilimsel planlama ve elbette istikrarlı kolektif çalışma gerektiren bir çevre, doğa perspektifi edinmeliyiz. Milli güvenlik ve dış politika gibi en doğrultu tutarlılığı gerektiren, uzun menzilli politikalarını bile oluşturamayan, savrulmuşluk yaşayan devletlerin işi böylesi bir konuda kolay değildir. Yaşamsal ve milli bir mesele olarak konu siyasi rekabetin üzerinde konumlandırılmalı.

Mevcut Doğa Koruma Kurumlarımız Önemsenmeli, Desteklenmelidir

Bugün ülkemizde kamusal kudreti kullanabilmenin avantajıyla, doğamızı koruyup geliştirmek üzere en önemli katkıyı üreten kurum, Tarım Orman Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet yürüten Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü’dür. Bu idare, 15 Bölge Müdürlüğü vasıtasıyla teşkilatlıdır. Bünyesinde saha çalışmaları yürüten Doğa Koruma, Milli Parklar, Biyolojik Çeşitlilik, Yaban Hayatı, Hassas Alanlar, Av Yönetimi gibi birimler (daire ve merkezler) son derece önemli çalışmalara başarıyla imza atmaktadır.

Doğa Koruma personeli bugünlerde de genel karantinalar sürerken hemen hemen 24 saat, meskun mahallerde sokak hayvanlarının doyurulup su ihtiyaçlarının giderilmesi için büyük özveriyle çabalamakta.

Yıllardan beri ornito (kuş gözlemi) ve doğa yürüyüşü gibi amaçlarla pandemiye dek fırsat buldukça arazide bulunmam nedeniyle sözleşmeli işçisinden mühendisine, yöneticisinden saha uzmanına; bu kurumun kendisini doğaya adanmış pek çok personeliyle tanışmaktan, çalışmalarına tanıklık etmekten memnuniyet duyuyorum.

Fakat devlet otoritesinin tabiatı koruyup geliştirmekle görevlendirdiği tüm resmî kurumlarımızın faaliyetlerinde büyük yetersizlikler bulunmakta. İlgili devlet kurumlarının yaşadığı en önemli sorun ihmal ve ödeneksizliktir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesinin 74'te Biriyle Doğayı Koruma (!) Çabası

2020 Yılı Merkezi Bütçe Kanunu'nda Tarım Orman Bakanlığı'nın payı 40 Milyar 302 Milyon 916 Bin TL. olarak belirlenmiştir.³⁷ Bu meblağın çok büyük bir bölümünün ise çiftçiye tarımsal destek olarak dağıtılacağı ilan edildi.³⁸

Genel bütçeden çevre koruma bütçesi olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'na sadece 155 Milyon 715 Bin TL, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ise 404 Milyon 935 Bin TL ayrılmış. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı idareler önemli faaliyetler yürütmekle birlikte tabiat ve yaban yaşamından ziyade, hemen hemen tüm çalışmalarını imar, kent planlaması gibi konularda gerçekleştirmektedir. Yani merkezi bütçeden doğanın ve çevrenin korunmasına toplam ayrılan pay 560 Milyon 650 Bin TL olarak görünse de doğrudan doğayı korumaya ayrılan pay sadece 155 Milyon 714 Bin TL'dir.³⁹

2020 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi ise 11 milyar 519 milyon 609 Bin TL'dir. Böyle bir bütçeyle Diyanet İşleri Başkanlığı, 8 ayrı bakanlığın bütçesini geçmiştir.⁴⁰ Devletimiz, ülkenin doğal yaşamını korumak üzere teşkilatlanmış kurumlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaklaşık 74'te biri tutarında bir bütçeyi uygun görmüştür. Dinsel faaliyetler teşkilatımıza tanınan imkânların 74'te biriyle dünyanın en güzel milli parklarını, endemik türlerini, eşsiz tabiat varlıklarını gözetip geliştirmeye çalışılacaktır.

Hem mevcut kurumlarımız gerekli bütçe ve yatırımlarla takviye edilmeli hem de işbirliği içinde bilimsel esaslarla çalışacak başkaca teknik kurumlar inşa edilmelidir. Mevcut doğa koruma kurumlarımıza, amaca uygun mali imkânların yanı sıra insan kaynakları ve eğitim verilecek gönüllü yurttaşın aktif işbirliği de sağlanmalıdır.

³⁷ Bkz. 31.12.2019 tarihli ve 30995 mükerrer sayılı Resmi Gazete.

³⁸ Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, Çiftçiye 2020 Tarımsal Destek Ödemelerinin 22 milyar TL. olduğunu ve bunun 10,5 milyarlık kısmının çiftçinin hesabına yatırıldığını açıkladı. (Bkz. 'On Binlerce Kişiye Müjde: Ödemeler Bugün Başlıyor', Sabah, 17.04.2020)

³⁹ Bkz. 2020 Merkezi Bütçe Kanunu'na ek (I) Sayılı Cetvel - Genel Bütçeli İdareler, 31.12.2019 tarihli ve 30995 mükerrer sayılı Resmi Gazete. Bkz. 31.12.2019 tarihli ve 30995 mükerrer sayılı Resmi Gazete.

⁴⁰ DİB merkezi bütçeden aldığı pay oranını yıllar içinde sürekli arttırırken 2020'de aldığı pay ile 8 ayrı bakanlığı geçmiştir. En azından mali olarak Diyanet İşleri Başkanı, bir din adamı olarak 8 ayrı bakandan daha fazla sorumluluk üstlenmiş görünüyor.

Doğa ve Çevre Bilim Kurulu Oluşturulmalıdır

Oluşturulması gereken Doğa ve Çevre Bilim Kurulu, 1980’de kurulup 2018’de lağvedilen Yüksek Çevre Kurulu gibi işlevsiz bir kurum değildir. Zira Yüksek Çevre Kurulu, 2018’e gelinceye dek fiilen zaten ne iş yaptığı dahi pek belli olmayan, fonksiyonu kağıt üzerinde kalmış bir heyetti. Görüldüğü kadarıyla sadece kimi siyasi kararları onaylayıp ilgili kararlarda toplumsal fayda varmış gibi kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardı. Tıpkı Mahalli Çevre Kurulları gibi siyasetin güdümünde, kayda değer bir varlık gösterememiş, bilimsel hiçbir hüviyeti olmayan bir organizasyondur.⁴¹

Oysa pandemik krizin tüm dünyaya gösterdiği üzere siyasetçilere değil bilim insanlarının verilerine güvenilmelidir. Gerçek bilim insanlarının imzasını taşıyan çalışmalar çok daha sınanmış bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Çünkü bilim insanları mesleki sorumluluklarına, kariyerlerine ya da etik değerlere dair kaygıları nedeniyle politikacılardan çok daha seçici olarak düşünce veya veri aktarmaktadırlar.

Ucu her halükarda tüm toplum kesimlerine dokunabilecek doğa facialarının önüne geçilmesinin yolu denetleyici, siyasetten bağımsızlığı tam olan bir bilim heyetine yetki verilmesidir. **Belirli bir maliyetin üzerindeki hiçbir devasa proje Doğa ve Çevre Bilim Kurulu tarafından denetlenip onaylanmadan hayata geçmemelidir. Aksi takdirde ekonomik bedeller dışında, topluma ve doğaya çok başka, telafisi imkansız maliyetler çıkması her zaman söz konusu olur.**

Pandemi sonrasında, hem yürütmeye hem yaşamaya yol gösterecek yetkinlikte bilimsel bir yapı zaman kaybetmeden kurulmalıdır. Doğa ve Çevre Bilim Kurulu’nun ziraat - maden - jeoloji - hidroloji - maden - enerji - çevre - orman - meteoroloji - biyoloji gibi alanların bilim insanlarından veteriner hekimlerden ve çevre hukukçularından liyakatli üyelerden oluşturulmalıdır.

Doğa ve Çevre Bilim Kurulu, pandemiyle tıbben ve sosyal alanda mücadele edilirken çok olumlu katkılar üreten mevcut Bilim Kurulu’ndan daha yetkili bir Bağımsız İdari Otorite olarak yönetim erkini aydınlatmanın dışında icrai kararlar da alabilmelidir. Doğa ve çevre stratejilerimizi belirlemelidir.

Bilimsel görüşün otorite olduğu bir ülkede sırf siyasi yetkiler istiyor diye İstanbul’a eko - sistemi, doğayı mahvedecek, temiz su havzalarını imha edecek bir kanal kazılamaz. Dünyanın en efektif havalimanlarından birini yok edip kuşların göç yollarına atmosferik özellikleri, jeolojik konumu uygunsuz bir havalimanı yapılması bilime ve kamu faydasına değer veren bir ülkede mümkün olamaz!

⁴¹ Açıkça işlevsiz ve zaman kaybı böylesi bir kurum bile tümüyle siyasete batmış akademik çevrelerde çözülebilmıştır! Bkz. ‘Türkiye’de Yönetimden Yönetişime Geçiş: Yüksek Çevre Kurulu Örneği’, Sabrina KAYIKÇI, Aksaray Üniversitesi Dergisi, 2014, 6 - 2, s: 105 - 114

Pandemi sonrası dünyada var olabilmek için zihniyet değişikliğinin ön şart olduğunu hem bireyler hep toplumlar kavramalıdır.

Doğayla, çevreyle ilgili alarmlar böylesi bir Doğa ve Çevre Bilim Kurulu'nun çalışmalarıyla tahkim edilmeli, önlemler ve icraatlar gerçekçi analizlere ve öncelik sırasına göre hayata geçirilmelidir. Girilen çağda, bin iki yüz küsur odalı külliye, Ahlat'a kışlık ya da Marmaris'e yazlık saray inşası gibi müsrifliklere yer yoktur. Doğamıza ve çevremize yönelmiş ölümcül, geri dönüşsüz tehlikeleri bertaraf etmek temel ödev sayılmalıdır.

Çağdaş dünyadaki sistemlere paralel olarak Türkiye Doğa Koruma Merkezi'nin çalışmalarını tasnif ettiği beş alan mevcut. 'Biyolojik çeşitlilik', 'toprak ve su', 'iklim değişikliği', 'sistematik koruma planlaması', 'doğa eğitimi'. Bu 5 alanın tümü her türlü siyasi çekişmeden, lüks ve israftan çok daha önemlidir.

Yeni pandemilerin her an kapımızı çalabileceği bilim otoritesince ilan ediliyor. Üstelik mevcut pandemi ya da yeni bir salgın yine her an beklenmekte olan büyük İstanbul depremi gibi başkaca felaketlerle birleşebilecekken, başlayan çağda dirlik dogmalara veya kült politikacılara değil bilime, akla sığınarak sağlanır. Pandemide Kabe'den Vatikan'a dek her dinin kutsal merkezleri kapatılırken, tüm toplumlar bilimsel çalışmalara, bilim insanların duyurularına kulak kesilmişti.

Mahkeme kararlarının da ÇED raporlarının da ısmarlama yazıldığına kuşku duyulabilen ülkelerde ancak saygınlığı ve yetkileri eksiksiz, siyasetin güdümüne girmeyecek bir bilim ekibi pandemiyle hem zamanlı devreye giren küresel değişimi kavrayabilir.

Eğitim Seferberliği ve Aydınlanma Hamlesi, Eğitimin Hayata Geçirilecek Projelere Dönüşmesi

Kendi tarihsel zaaflarımızla düştüğümüz savunmasız durumdan yine kendi çabamızla kurtulabilmek için harekete geçmeliyiz. Tabiatı, geleceğimizi değil bugünleri, rantı benimsemek hem insanlık âlemi hem Türk toplumu için büyük bir hataydı. Böylelikle mevcut belirsizliğe hapsoldük. İnsanlar ve toplumlar olağan üstü zorlukları, sıra dışı çabalarla ve kreatif yöntemlerle aşabilmiştir. Başlayan çağ için tekil ya da tikel otoritelere bağlı bir motivasyon değil çoğul, milli bir güdülenme gereklidir. Tüketim alışkanlıklarını ve yönetilme esaslarını sorgulamakla işe koyulması gereken dünya, ancak milli çoğulların toplamı bütüncül bir bilinç sayesinde kaostan kurtulabilir.

Okullarımızda doğa koruma eğitimi daha doğrusu doğayla barışık toplum bilincinin yeşertilmesi yeniçağın zorunluluklarından. Geri dönüşümün önemini, israfın felaket, tasarrufunsa gelecek kurma yetisi olduğunu kavrayamayan nesiller ilerleyemez. Genç Cumhuriyetimiz bir asra yaklaşan ömründe Almanya, İngiltere, Japonya, Rusya, İspanya ya da başka pek çok ülke gibi ağır hava bombardımanı yaşamadı. Bu bir asırda birbiriyle savaşan kimi ülkelerde açlıktan ölümler, jenosit ölçüsünde sivil katliamları ve iç savaşlar yaşanmıştı. Çin gibi Uzak Asya devletlerinde çok kanlı rejim değişiklikleri toplumları dönüştürdü. Otoriter yönetimlerce özgürlüğü kısıtlanan toplumlar kendilerine yön aradılar.

Çok çetin zorluklardan ulus olarak ve bilimi kılavuz edinme çabasıyla çıkan ülkelerin önemli kazanımlar elde ettiklerini görüyoruz. Ancak, gelişmiş kapitalist ülkelerin hemen hepsi yakın tarihlerdeki büyük ekonomik buhranlardan sonra savaşların kendilerine benimsettiği tasarrufu, neo - liberalizmin tuzaklarına kapılıp unuttular. Üst soylarının acılarına yabancılaştılar. Kendi kurduğu kapana kendisi yakalanan birer avcıya dönüşüp derin yaralar aldılar.

Soğuk savaş sonrası, gelişmiş kapitalist ülkeler az gelişmiş dünyanın insanını ve doğasını tümünden umursamaz olmuştu. 2008 ekonomik kriziyle, temsilin başlayacağını ilan eden zil çalmıştı. Aldırmadılar. Kendini 'Süper devletlerin', 'süper yurttaşı' sanan, sistemin müşterileri, hamalları ve acenteleri çalan zili duymamışlardı veya duymazdan gelmişlerdi. COVID - 19 pandemisiyle de nihayet korkunç bir opera başladı.

Hiç değilse hangi konularda eğitimsiz, hazırlıksız ve güçsüz olduğumuzu fark etmeliyiz. Acil bir eğitim seferberliğiyle tüm önemli zayıf noktalarımızı giderip bu zorlu gelecek yürüyüşünde ayakta kalacak bir toplum oluşturabilmeliyiz.

Gelip geçici siyasi iktidarlar üstü, milli, bir dizi aydınlanma hamlesi ve uzun soluklu bir eğitim seferberliği dizayn edilmelidir. Örneğin:

- Doğal ve ekonomik kaynaklarımızda asgari israf, azami tasarruf 'Hayat Bilgisi' dersi dışında müfredata kavuşması gereken 'Doğa ve Çevre Bilgisi' dersleriyle ilkokulun ilk sınıfından itibaren işlenmeli. Çocuklara ve gençlere model oluşturacak ünlüler, çağın iletişim kanallarında söz sahibi 'Youtuber', 'Vlogger' program yapımcıları dâhil, tabuları zorlayıcı çalışmalara teşvik edilmeli. Gerekli konsept danışmanlığının ve bilimsel güçlendirmenin de sağlanmasıyla didaktik yönünü eğlenceyle, yaratıcı çalışmalarla gizleyen eğitim programları tasarlanmalı. Türkiye'nin pandemiden etkilerinin bu yazının kaleme alındığı sıralarda 'plato'

düzeyine gelip gelmediği tartışılırken bir süre daha genel karantinaların süreceği anlaşıyor. Cumhurbaşkanlığı Bilim Kurulu üyeleri halen özeni elden bırakmamak gerektiğini vurguluyorlar.⁴²

Televizyonlarda ara sıra yayınlanan kamu spotları görece faydalı olmuşsa da son derece yetersizdi. Pandemiden sonrasına hazırlık ve doğal kaynaklarımızın toplum bilincine işlenmesi adına, milyonlarca yurttaşın evlerinden çıkamadığı haftalar boşa harlandı. Krizin ilk günlerinde akademisyen bir ekibin, iletişim uzmanlarıyla konuya yönelik yapacakları, sıkıcı olmayan çalışmalar televizyonlar ve sosyal medya vasıtasıyla geleceğimize çok ciddi katkılar üretebilirdi. Zararın neresinden dönülürse kâr sayılacağı için televizyonların ve sosyal medyanın iktidar propagandasına değil kamu yararına kullanılmasına hemen başlanabilir.

- Yeniçağda işlevsiz merasimlere, siyasi kaygılarla olanakların tüketilmesine değil doğal ve kültürel kaynaklara önem verilmeli. Dağ köylerinde ve Milli Park sınırındaki ilköğretim okullarında ayrıca ilgili kaymakamlıklarda doğa koruma yarışmaları, çevre etkinlikleri düzenlenmeli.

Muhtarların, belediye meclis üyelerinin saraylarda veya Avrupa seyahatlerinde misafir edilmesi yerine çevrelerini çocuklarla, gençlerle dönüştürebilecekleri, ilgili doğa korumacı idarelerle interaktif projeler üretebilecekleri formasyona erişmeleri hedeflenmeli.

- Optimum fayda, yüksek verimlilik hayatın her alanında şiar edinilmeli. Düşük enerji tüketiminin ve yenilenebilir kaynaklardan olabildiğince fazla enerji üretilmesinin kıymeti, milli enerji politikamızın oluşması için çocuklarımıza aşılanmalı. Ülkemizin en önemli dışa bağımlılığı olan enerji sorununu pandemi sonrası doğayla barışık yöntemlerle çözecek kuşakları yetiştirmek üzere 'enerji bilinci ve eğitimi' son derece gerekli. Yaptığı köprünün 25 yıl sonraki muhtemel gelirini hesaplamaya çalışıp beceremeyen siyasi iktidarlar yazık ki eğitim alanında sebat gerektiren planlamalara uzaktır. Aksine her yıl eğitim ve sınav sistemini değiştirmeyi, biraz daha bozmayı marifet sayarlar.

Fosil yakıtlar olarak kabul edilen linyit kömürünü, taş kömürünü, doğalgazı ve petrolü terk edip yenilenebilir enerji kaynakları olan güneş ve rüzgârdan elektrik elde eden ülkelerin ilerlediği, ileride ülkemizi yönetecek öğrencilerimize kavratılmalıdır.

⁴² Bkz. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/korona-yasaklari-boyle-kalkacak-bakanliklar-calismaya-basladi-276334h.htm>

İnşaat ve işletim süreçlerinde hem doğaya hem insana verdiği zararlar nedeniyle hidroelektrik santrallerinin yenilenebilir, temiz enerji tesislerinden sayılmadığı unutulmamalı.

İnsan teknolojisinin ulaştığı muazzam bir aşama olarak atom çekirdeğinden enerji üretiminin riskleri genç kuşaklara 'öcü' yaratırcasına telkin edilmemeli. Zira çökmekte olan bir devletin sorumsuz memurlarının aymazlığı ve yenileme bütçesinin sağlanmaması gibi nedenlerle bir deney sırasındaki korkunç ihmal neticesinde patlayan Çernobil reaktörü halen konuşulmaktadır.

Bugüne dek dünyamızda yaşanan nükleer kazalar ve felaketler şunlardır⁴³:

Kyshtym (1957, SSCB)

Windscale Yakıt Üretim Tesis Kazası (1957, İngiltere)

Three Mile Island Nükleer Santral Kazası (1979, ABD)

Çernobil Nükleer Santral Kazası (1986, SSCB)

Tokaimura Yakıt Çevrim Tesis Kazası (1999 - Japonya)

Wolsung Nükleer Reaktör Sızıntısı (Güney Kore)

Fukuşima Nükleer Santral Kazası (2011 - Japonya)

Tüm bu kazalar ele alınırken, enerji üretimi için fosil yakıtlardan petrole ve doğalgaza ham madde olarak ulaşmak için özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yakın tarih boyunca kaç milyon insanın öldüğünün, ne kadar çok savaş çıktığının ve ne denli acılar yaşandığının da genç kuşaklarca irdelenmesi gerekmektedir.

- Başlatılacak aydınlanma hamlesinde siyaset üstü konumlarıyla topluma mâl olmuş sanatçılar, sporcular, bilim insanları topluma örnek gösterilecek çalışmalara özendirilmelidir. Fahri trafik müfettişleri gibi doğa sporu derneklerinin üyeleri, tabiat dostu sivil toplum kuruluşu gönüllüleri belirli bir eğitimden geçirilerek doğanın ve çevrenin korunmasında daha etkin rollere getirilmelidir.
- Kaçak avla çok daha sert mücadele edilirken ornito (kuş gözlemciliği), tabiat fotoğrafçılığı, doğa sporları ve tabiat turizmi gibi çevreci uğraşlar tanıtılmalıdır, desteklenmelidir.

⁴³ Bkz. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, <https://www.taek.gov.tr/tr/2016-06-09-00-44-19/1040-nukleer-ve-radyolojik-kazalar.html>

Sahada Daha Etkin Çalışılmalı

Atatürk'ün Harf Devrimi'nde bizzat Başöğretmenliği üstlenip alfabe öğretmesi, Türk Hava Kurumu'nu kurarken manevi evladını da savaş pilotu olarak yetiştirmesi veya Atatürk Orman Çiftliği'nin ihyasında şahsen traktör kullanarak çiftçiyi modern tarıma teşvik etmesindeki vizyon, enerji; pandemi sonrasının inşası için gereklidir.

- Karar vericilerimiz okçulara, makamlı şiir okuma yarışmalarına, hainlerin dil olimpiyatlarına yatırım yapmak yerine doğa ve çevre projelerine samimiyetle öncülük edecek yetenekler edinmelidir.
- Topluma galiz küfürler eden, rant ve vergi affı dışında bir beklentisi olmayan yandaşlar yerine çevreye ve doğaya sponsorluklar, geleceğe yönelik projelere donör olacak milli şirketler teşvik edilmelidir.
- Çevreye zararlı atık üretebilen tesislerin denetimi konusundaki ihanet ölçüsüne varan tolerans ortadan kaldırılmalı.

Aynı şekilde çıkarıldığı 1983'ten bugüne pek çok önemli değişikliğe uğrayan 2872 Sayılı Çevre Kanunu artık yama tutmayan halinden kurtarılıp yeniden, günün gereklerine ve pandemi sonrasının şartlarına göre yazılmalıdır. Hemen eklemek gerekir ki Çevre Kanunu'nun kapsamındaki kurum, kuruluş ya da şirketlerin çevresel etkiye yol açabilecek projeleri için, ilgili idarelerden 'çevresel etki değerlendirmesi gerekli değildir' ya da 'olumludur' belgesi gerekiyor. Önceden bahsedildiği üzere, gerçekleşirse örneği daha önce görülmemiş tarihi bir doğa kıyımına imza atacak olan Kanal İstanbul'un ÇED raporunda dahi hukuk, bilim hiçe sayılmıştır. Esasen siyasetin hukuku çiğnemekte sınır tanımadığı toplumlarda, yazılı normlar değil yurttaşın toplam bilinci ve hukuk talebi ile çağ dönüşimlerinde felaketlerden sakınılabılır.

- Kaçak ve kontrolsüz avla daha etkin mücadele gerçekleştirilirken kaçak av mahsullerinin ve yaban hayvanlarının son kullanıcıya ulaşmasını engellemek de çok önemlidir. Geyik veya yaban keçisi boynuzu, caretta caretta kabuğu, fildişi gibi ürünlerden tespih ve hediyelik eşya satan dükkânları, bunları işleyen atölyeleri çok sıkı denetlemek gerekiyor.

Bugün ülkemizde Sivas, Serik, Yatağan, Sürmene ve daha pek çok yerde kaçak avlanmış yaban hayvanlarının boynuzundan pahalı bıçak sapları imal ediliyor. Yurda kaçak sokulmuş gergedan, narval, valrus, gaga kuşu gibi yabani hayvanların diş ve boynuzlarından mücevher ve koleksiyonluk tespihler üretilip çok büyük paralara

pazarlanıyor. Bazı aktarlarda ‘şifalı’ olduğu iddiasıyla kirpi yağı satılmakta. Tilki ve diğer kürk hayvanlarının işlendiği deri atölyeleri, bunları satan deri ve kürk mağazaları vergi denetimleri dışında incelenmiyor. Hat sanatında yazı aparatı ve süs eşyası olarak soyu tükenmek üzere olan oklu dağ kirpisinin okları kullanılıyor.

Ülkemiz 27.04.1996 tarihli Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin ‘CITES’ Sözleşmesine taraftır. Ayrıca 09.01.1984 tarihli Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korumasına ilişkin Bern Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Fakat bu sözleşmelerdeki yükümlülüklerimize titizlik göstermediğimiz, sosyal medyada pervasızca verilen yüzlerce satış ilanından, tarihi çarşılarımızdaki kuyumcu ya da tespihçi dükkânlarının vitrinlerinden dâhi anlaşılmaktadır.

Ünlü bir siyasetçimize hediye edilen tespihin gazetelerde yayınlanan ‘sertifikası’⁴⁴

⁴⁴ Bkz. <https://halktv.com.tr/gundem/bahceliye-koruma-altindaki-caretta-caretta-parcasindan-tespih-hediyesi-391853h>

Uluslararası Çevre Hukukunun İnşasına Öncülük Edilmelidir

Çevre Hukukumuz bile bahsettiğimiz üzere henüz yeterince işler halde değil. Oysa adım atılan çağda çevre hukukundan fazlasına, 'Doğa Hukuku' diye de adlandırılabilir. Uluslararası Çevre Hukuku'na ihtiyaç var. 'Doğa Hukuku'; ahlakla, insanın doğuştan gelen hak ve özgürlükleriyle hukuk felsefesi kapsamında ilgilenen 'Doğal Hukuk' denilen ekol gibi soyut değil pozitif bir hukuk türü olarak inşa edilmeli. Uluslararası Çevre Hukuku, insanın ve devletlerin kendisini savunamayacak durumdaki tabiatın haklarına uymasını müeyyideleriyle birlikte emretmelidir.

Dar anlamda yakın doğayı da içerecek düzeyde, insanın etrafına karşı sorumluluklarını içeren çevre kavramından hareket eden Çevre Hukuku, sorunun küresel asli ağırlığını karşılayamamakta. Geniş anlamıyla tüm tabiatı korumayı hedeflemesi ve uluslar üstü bir düzeyde inşa edilmesi gereken milletlerarası çevre hukuku ise henüz sadece emekleme aşamasında.⁴⁵

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşimde bulundukları, fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlardır.

Çevre hukuku bir ya da bir grup insanın, etraflarına karşı sorumluluklarını ele almakta. Doğa Hukuku da denebilecek Uluslararası Çevre Hukuku ise bir canlı türü olarak insanın tüm diğer türlere karşı sorumluluklarının, yaşadığı toplumun hukuk otoritesinin yani mensubu olduğu devletin garantörlüğünde çok daha geniş düzenlenmesidir. Devletler, çerçeve oldukları ticari, silahlı ya da şahsi gerçek veya tüzel her kişinin, topluluğun dünya tabiatına zarar vermesini önlemek sorumluluğuyla Uluslararası Çevre Hukuku'nun aktörleri olmalıdır. Pandemi sonrasında bu hukuk dalında çok daha fazla mesafe alınması gerekli. Çünkü devletler, dönemimizin kimi doğal felaketlerini sadece öz imkânlarıyla, kendi yetenekleriyle bertaraf edemeyeceklerini eninde sonunda fark edecekler.

Oysa doğa ve çevre sorunlarının ilk kez küresel düzeyde 1972'de Stockholm'de tartışıldığı BM İnsan Çevresi Konferansı'ndan günümüze çok masraf yapılmış, çok fonlar oluşturulmuşsa da özveriyle pek çok çalışmaya karşın, mevcut çevre sorunları düşünüldüğünde, ancak bir arpa boyu yol gidilmiş gibidir. O konferansın yapıldığı 5 Haziran'ın 'Dünya Çevre Günü' ilan edilmesi ve o konferansta kararlaştırıldığı üzere Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) kurulması gibi önemli başlangıçların ardını devletler yeterince getirememişlerdir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), küresel ısınmaya karşı ilk devletlerarası global anlaşma olarak Rio De Janerio'da 1992'de kabul edilip 1994'te yürürlüğe girmişti. Türkiye'nin 189. taraf olarak 2004 yılında katıldığı bu anlaşma Kyoto Protokolü'nün mesnediydi.

⁴⁴ Bkz. <https://halktv.com.tr/gundem/bahceliye-koruma-altindaki-caretta-caretta-parcasindan-tespih-hediyesi-391853h>

2020'de sona erip yerini Paris Sözleşmesi'ne bırakan Kyoto Protokolü 1997'de düzenlenen 3. COP'ta imzalanmıştı, 2005'te yürürlüğe girmişti. Bir süredir bu unvanını Çin'e bıraksa da on yıllarca atmosferimizin en büyük kirleticisi olan ABD'de Kyoto Protokolü hiçbir zaman geçerli olmadı.

Zira halen nüfusa oranla en fazla sera gazı salınımı yapan ülke ABD'dir. ABD, protokolü önce sürüncemede bırakmış nihayetinde ulusal çıkarlarıyla bağdaşmaz gördüğü gerekçesiyle onaylamayacağını ilan ederek süreci sabote etmiştir.

Bugün için dünya ekonomisinin iki önemli rakibi Çin ve ABD karbondioksit emisyonunun yarısından fazlasını, şirketlerinin satın aldıkları karbon emisyonları dâhil dünyanın diğer tüm ülkelerinin toplamından fazla üretiliyorlar⁴⁶. BM Genel Kurulu'na üye 193 ülke bulunduğu düşünülürse bu korkunç bir durum. Protokole tabi olmaksızın kendi karbon pazarlarını oluşturdular ve '*ne pahasına olursa olsun daha fazla üretim*' politikalarında daima ısrarcı oldular. Diğer gelişmiş ülkelerin tek tip taahhütlerle bağlı tutulması ve çoğu az gelişmiş ülkenin protokolle belirlenen hedefleri yerine getirememesi, Kyoto Protokolü'nün başarısızlığının en önemli sebepleri.

ABD, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin imzalamadığı Kyoto Protokolü, Katar'da 2012'de yapılan 18'inci BMİDÇS COP'ta 2020'ye kadar uzatıldı ve 2020 sonrası için yerini Paris Sözleşmesi sürecine bıraktı.

2011'de Kanada'nın çekildiği Kyoto Protokolü, karbon emisyonu ticareti, dev ekonomilerin umursamazlığı, az gelişmiş ülkelerin taahhütlerine sadakat göstermemesi gibi nedenlerle hüsrana uğramıştır.

Fakat 2015 sonunda imzalanan ve 2016'nın Kasım'ında yürürlüğe giren Paris Anlaşması'ndan daha umutlu olabiliriz. Anlaşma 2020 sonrası iklim değişikliğini önleme rejiminin çerçevesini oluşturmakta. 190'dan fazla ülkenin imzasını taşıyor ve ilk kez çok sayıda bağlayıcı kurallar içeriyor.⁴⁷

Yine de bölgesel ya da ikili, pek çok anlaşmayla, yukarıda bahsedilen küresel işbirliği denemeleriyle asla olması gereken seviyede işler hale gelmeyen Uluslararası Çevre Hukuku, pandemi sonrasının devletler üstü kaçınılmaz platformudur. Devlet mekanizmalarının işleyişini ve yurttaşlarının sağlığını korumak için milletler, er ya da geç ortak akli devreye sokmak durumundadır.

Atatürk'ün 17 Mart 1937'de Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'ya milletler arası işbirliğinin ve uyumun öneminden şöyle bahsetmiştir: "*İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını*

⁴⁵ Bkz. 'Uluslararası Çevre Hukuku Üzerine Bir İnceleme', Dr. Ahmet M. GÜNEŞ, İÜHFM, C. LXX, S. 1, s. 83 - 114, 2012

⁴⁶ <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions>

düşünmeli. Çünkü dünya milletlerinin mutluluğuna çalışmak, bir yoldan kendi huzur ve mutluluğunu temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında huzur, açıklık en iyi geçim olmazsa, bir millet kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur.”⁴⁸

Bugün bazı yazarlar çok kutuplu bazılarıysa Atlantik’e ve Pasifik’e kıyısı olan ülkeler ekseninde yeni bir soğuk savaşın başladığını savlıyor. Bir önceki soğuk savaş, nükleer tehlikeyi küresel alarm noktasına getirmişti. Şimdiki dönem ise küresel salgından doğan krizin zoruyla, mutant virüslerin dalga dalga tekrarlanabileceği söylenen pandemilerin tehdidiyle dünya sahnesine çıkıyor.

Totaliter devletler, çok büyük bedeller ödeyebilecekleri ve insanlığa önemli zararlar verebilecekleri vahim aşamanın öncesinde milletlerarası hukuktan uzaklaşma eğilimiyle yeni dönemde büyük doğa katliamlarına girişebilir.

Bu nedenle Atatürk’ün gösterdiği yolda uluslar arası çevre hukuku bir an önce inşa edilmeli.

Neo - soğuk savaşta, bir kampa angaje olup içe kapanmak büyük bir hata olur. Atatürk gibi ‘vatanda barış, dünyada barış’ ilkesinin peşinden gidip tüm devletlerin ve yerkürenin menfaatine doğanın korunması programlarına öncülük etmeye çalışmalıyız. Silahlı, silahsız siyasi kamplara ihtiyatlı yaklaşp milli çıkarlarımızı gözeterek mali ya da askeri kirli çatışmalardan kaçınmalıyız. Diplomasimizle, uluslararası çevre hukukunu geliştirmeye gayret etmeliyiz.

Böylelikle yurdumuzu da etkileyen doğa kırımlarının azalması anlamında insanlığa katkı üretebiliriz. Üstelik yakın gelecekte muhtemel görünen ülkeler arası kutuplaşmada, birbiriyle didişen farklı merkezlerden itibar, takdir toplayarak çok yönlü bir düzlemde politik ve mali dost edinmemiz bu sayede mümkün olabilir.

Aslında yaptırım yetkisine sahip olan uluslararası birlikler özellikle yönsüz ya da güçsüz devletler için siyasetten, ekonomiye çeşitli tehditler ya da sakıncalar içerir. Mütekabiliyet esasıyla hareket edildiği, külfetli yükümlülüklerin tek taraflı üstlenilmediği sürece böylesi mahsurlar milletler arası çevre ya da doğa organizasyonları için söz konusu olmaz. Tabiatın, insanlığın yararına olan tüm eşitlikçi çalışmalar vatanımızın ve ülkemizin yararına olacaktır.

Belirleyici, etkili pozisyon alınabilmesi ise ancak milli kimliğine sahip çıkan, hukukun üstünlüğünü özümsemiş, toplum yararına faaliyet gösteren, dış politikalarında tutarlı, yurttaşının haklarını gözetten ve komşularıyla iyi ilişkiler içerisinde olan devletler için mümkün olur.

⁴⁷ Bkz. ‘ “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” ile “Avrupa Yeşil Anlaşması” Kapsamında Ne Yapmalıyız ?’, Mehmet Zeki BODUR, 21. YY Türkiye Enstitüsü, 25.04.2020, shorturl.at/vzIPX.

⁴⁸ Bkz. Atatürk’ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, C.29, s.166, 2012

PUSUDAKİ FELAKETLERİMİZ

Başka Pandemiler, İstanbul Depremi, Kontrolsüz Göçün Olası Sonuçları

Karantina günleri sancılarla, zorluklarla akıp giderken Hanta ve Lassa virüsleri gibi başkaca mutant virüslere ilişkin haberler hemen herkesi kaygılandırıyor. Adı geçenlerin ve güncel olan başkaca virüslerin bugün için pandemik bir tehlike yaratmadığı ifade edilse⁴⁹ de yeni pandemilerin her an kapımızı çalabileceği farklı kaynaklardan seslendiriliyor.

Küresel salgınlar çağının çoktan başladığı savı çok güçlü.⁵⁰ Doğayla git gide sağlıksızlaşan ilişkimizi gözden geçirmek üzere salgın yatıştıktan sonrasına bir nebze de olsa katkı üretebilmek çabasıyla güncel ve güvenilir kaynaklardan faydalanarak bu çalışmayı gerçekleştirdim.

Başka pandemilerin pençesine düşülmeden, mevcut krize direnmek üzere bir yol haritası edinmeye çalışırken, stratejik düşünme çabasında 'en kötü senaryoyu hesaba katma' zorunluluğumuzu göz ardı edemeyiz. Birey olarak insanlığa karşı sorumluluğumuzu ele almak için önce kendimize, sonra ilk toplumsal ünitemiz olan ailemize ve nihayet toplumumuza, ülkemize dair en yaşamsal konularda farkındalığımızı diri tutmamız gerekli. Kendimize, ailemize, ülkemize faydamız olmaz ise insanlığa katkı üretme hevesimiz evham olmaktan ileri gidemez.

Bugün canımızı, ailemizi, ülkemizi tehdit eden iki büyük yıkımla muhabız. İstanbul depremi ve kontrolsüz göçün henüz yüzleşmediğimiz olası sonuçları potansiyel felaketlerimizdir.

İstanbul Depremi konusunda sayfalarca zorunluluğunu anlatmaya çalıştığım Doğa ve Çevre Bilim Kurulu'nun oluşturulup konuyu uzmanlarına teslim etmesi, yerel yönetimlerin ve merkez yönetiminin direksiyonu bilim insanlarına bırakması çıkar yoldur. Deprem korunma alanları dâhil İstanbul'u talan etme uğraşından ve Kanal İstanbul adlı hem doğaya hem yurttaşla yönelik sabotajdan vazgeçilmeli.

Ülkemizi hedef alan göç dalgaları da bir başka büyük derdimiz. 'Göçler' iklim değişikliğiyle, kuraklık ya da toprağın verimsizliği gibi coğrafi şartlarla da yakından ilgili demografik hareketler oldukları için, bir yönleriyle önemli doğa meselelerindendir.

⁴⁹ Bkz. 'No, 'Hantavirus' Won't Be The Next Global Pandemic After Coronavirus', Alex NELSON, Northampton Cronicle & Echo, 25.03.2020

⁵⁰ Bkz. 'Doğanın Yok Oluşu ve Pandemilerin Yükselişi', Barney JEFFERIES, (Çeviri: Esin Aslan GÜNDÜZ) WWF Yayınları, Nisan 2020

Özellikle salgınlarda göç güzergâhları büyük sorunlar yaşayabiliyorlar. Türkiye gibi kıtalararası jeo - stratejik konumu olan ülkeler, salgınlara küresel konak olabilme potansiyeli barındırıyorlar.

Pandemik krizin serpilmeye başladığı Şubat sonunda, ülkemizdeki yönetim zafiyeti derinleşmeye başlamıştı. O günlerde, ülkemizde 'Geçici Korunma Alan' statüsüyle yurdumuza sokulmuş milyonlarca Suriyeli Avrupa ülkelerine geçsin diye batı sınırlarımızı açmıştık.

Türkiye'ye Geri Kabul Anlaşması imzalatan, Göç İdaresi kurduran devletler elbette sınırlarını olabildiğince korudular. Bizse pandemi koşulları altında Milli Güvenlik, sosyal güvenlik, ekonomik, sosyolojik, kültürel, siyasi, doğal sorunlar barındıran bu çok katmanlı problem yumağının günden güne ağırlaşan neticelerini en ağır koşullar altındayken yaşıyoruz.

Zamanında Irak ve Suriye sınırlarımızdaki mayınları temizlediğimiz gibi, milli güvenlik önlemlerimiz yerine yeni göç dalgalarına şimdi de farklı güzergâhlar açıyoruz. Dahası pandemi sürerken korkunç yönetim zaafı bir tarafa, salgından sonrası için her alanda çözüm yolları ve hazırlık beklediğimiz kamu otoritesi anlaşılması güç bir aymazlık peşinde. Devletimiz birkaç gün önce bir kitap yayınladı. '*COVID - 19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar Yeni Trendler*'⁵¹ adlı kitapta, '*COVID-19 Pandemisi ve Göç*' başlıklı bir yazıya yer verilmiş. Bu yazı ise göç politikalarını olumlamayanların eleştirildiği bir bakışla kaleme alınmış. Hiçbir çözüm önermeyen, kayda değer hiçbir söz söylemeyen cümlelerden ibaret bir yazı. Kitabın genelinde de hiçbir soruna hiçbir gerçekçi analiz ve çözüm önerisi mevcut değil.

Anlaşıldığı kadarıyla Türk aydını şu aşamada kendi göbeğini kendi kesip bilim ve milli düşünce ekseninde toplumuyla birlikte krizden çıkış yolunu bizzat açmak durumunda. Şükür ki henüz İstanbul depremi yaşanmadığı için bir numaralı beka sorunumuz, aldığımız 'göç'tür. Yurdumuzda büyük bir belirsizliğe devinen 'göç', virüs salgını gibi belirli bir hasarla kendiliğinden ülkemizi terk edecek değildir. Gelecek kaygısı duyan tüm okurlara Sayın Ümit ÖZDAĞ'ın Stratejik Göç Mühendisliği adlı tarihi öneme sahip kitabını öneriyorum.

⁵¹ Bkz. 'COVID-19 SONRASI KÜRESEL SİSTEM: ESKİ SORUNLAR, YENİ TRENDLER', Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2020

SON SÖZLER

Doğadan gelen sorunlarla başa çıkmanın yolu, doğanın yetkin bir parçası olduğumuzu fark etmekten geçer. Korkmayıp mevcut pandemiye zaaflarımızı tanıma fırsatı olarak görmeliyiz.

"İhtiyar dünya", "can çekişen gezegen" gibi sözlerle bezeli, felaketler çağından bahseden kötümserlere aldanmayalım. Her sabah, günün ilk ışıklarının dokunduğu her coğrafyaya yeni bir dünya doğar.

Eko sistemi zarar görmüş, yağmur ormanları azalmış, buzulları eriyen, suları kirlenmiş, küresel ısınma tehdidi altındaki yer küremizi ve bizleri mevcut gidişata göre pek parlak bir gelecek beklemiyor. Doğanın 'yoğun bakıma' ihtiyacının olduğu ortada. Fakat en önemli bakımın ona olabildiğince az müdahale etmek olduğuna hiç kuşku yok. Pandeminin doğaya mevcut ve muhtemel etkilerini düşünürken, bir doğal varlık olarak parçası olduğumuz şeyin gücünü kendimizde hissetmeliyiz.

Kobay farelerinden insana kadar tüm gelişmiş canlıların yaşayabildiği 'yabancılaşma' çetrefilli bir durumdur. Algıların veya zihnin dumura uğramasıdır. Karantinada da sonrasında yaşam hızla bizi kendine çektiğinde de 'yabancılaşma' girdabına kapılmamalıyız. Üretimden, kendimizi gerçekleştirmekten uzaklaşmayalım.

'Yabancılaşma', özgürlüğün tam tersi bir hâli ifade eden kavramdır. Fakat salt tutsaklık ya da yalnızlık olarak anlaşılmamalıdır. Roger Graudy, *"Özgürlük her türlü yabancılaşmanın dışında kalabilmektir"* demiş. Karantinalara rağmen özgürlüğünüzü yitirmeyiniz.

Okyanusların ve denizlerin sadece yüzde 4'ü koruma altındaymış, doğrudur. Son 50 yılda Akdeniz'deki balık popülasyonunun yüzde 34'ü kaybedildi diyor WWF. Mümkündür...

Akdeniz'in ürettiği ekonomik değer yaklaşık 5,6 trilyon ABD Doları civarındayken basiretsiz iktidarlar nedeniyle bundan nasiplenemiyoruz belki de. Olsun! İyi hissetmemize sebep olacak harika şeyler var. Karamsar olmayan müzikler, senfoniler, türküler öneririm.

Virüs, hayatın 'pause' tuşuna bastı sayın. Bizim o tuşa dokunma yetimiz yoktu. Belki de o kitabı ya da şiirleri yazabilmeniz, yıllardır ertelediğiniz üzere o enstrümanı yeniden çalmaya başlamanız için.

Karantina günlerini, bir ordunun karargahta muharebe öncesi strateji çalışması gibi, başyapıt bir sinema filmi çekilmeden önce yapım ekibinin seti hazırlaması gibi geçirebilmeyi denemek gerek. Ruhu daraltmadan. Eğlenceye, dinlenceye ve elbet bol bol düşünceye yer vererek...

Pandemik emperyalizmin çoktan başlayan hâkimiyet savaşlarında ülkemizin ayakta kalabilmesi için öncelikle bizim zinde, iyi, sağlıklı hissetmemiz şu günlerden yenik değil kazançlı çıkmamız gerek.

www.21yyte.org